

Въ лицето на Филаретова Денкоглу вижда осъществена една отъ най-скжпитѣ си мечти — да намѣри добъръ учителъ за своя роденъ градъ. Постепенно възпитаникътъ придобива голѣмо влияние надъ благодетеля си и съумява да му даде нѣкои благотворни внушения, особено що се отнася до завещанието (срв. писмото на Филаретова до одескитѣ българи, отъ 27. VI. 1861, Златна книга на дарителитѣ за народна просвѣта, кн. I, с. 243—248). Сжщо тѣй бележити сж сношенията на Филаретова съ рускитѣ славянофили, особено съ известния историкъ М. П. Погодинъ. Запазени сж нѣколко писма, които свидетелствуватъ за значението на тия връзки. Филаретовъ е билъ посрѣдникъ между Погодина и българитѣ, срѣщалъ се е съ него, осведомявалъ го е по българскитѣ работи, главно по борбата срещу гръцкото духовенство и настроенията на своитѣ сънародници презъ Кримската война. Той се е стремѣлъ да използва авторитета на Погодина въ Русия за полза на българското дѣло. Препращалъ му е дописки за печатене въ „Москвитянинъ“, правѣлъ е опити да се подигне тамъ, гдето трѣбва, въпросътъ за южнитѣ славяни при сключване на Парижкия миръ следъ Кримската война. Дори и следъ като дохожда въ София, Филаретовъ продължава да се сношава съ Погодина (вж. писмата му въ Писъма къ М. П. Погодину изъ Славянскихъ земель. Съ предисловіемъ и примѣчаніями Нила Попова. Москва 1879, с. 718—741). — Интересътъ на Филаретова къмъ сждбата на България поличава особено презъ Кримската война. Българитѣ се раздвигватъ, събуждатъ се надежди за освобождение, правятъ се опити да се постави на разрешение българскиятъ въпросъ. Изпращатъ се писма и делегации, въ Одеса и Браила се образуватъ доброволчески отреди, събиратъ се срѣдства за тѣхната издрѣжка. Въ Букурещъ се учредява „Българска канцелария“ за записване на доброволци. Въ западна България населението е готово за въстание. Всички тия прояви не могатъ да не интересуватъ рускитѣ ржководни кржгове. Филаретовъ се нагрѣбва съ задачата да посрѣднични, да осведомява, да насърдчава и подбужда приятелитѣ на България въ Русия (вж. писмата му до Погодина). На края, надеждитѣ му оставатъ излѣгани, и той бележи съ известно огорчение, но и съ дълбока мждростъ, до която нашитѣ революционери се домогватъ десетина години по-късно: „Като глѣдамъ и слушамъ, брате, — пише той до Н. Геровъ на 13. I. 1856 г. — такива нѣща отъ хора, отъ които съ пълнж увѣреностъ чакахъ да видѣж и на дѣлѣ искрено доброжелателство, безкорыстно и топло участіе за насъ — дойдохъ до тѣжж мисль, че чуждо-то добро всякоги си е чуждо, и че нѣи самы трѣба да ся трудимъ и работимъ за нашъ народъ, ако искрено желаемъ да видимъ и у насъ нѣкаквж наредж. Сѣки тегли огънь-тъ къмъ себе си. Ще продумжтъ за тебе нѣкоя си думж или ще ти даджтъ една лжжицж водж, а послѣ ще ти го вадѣжтъ изъ носъ-тъ при сѣки случай. Ты не можешъ си представи, колко ми бѣше тежко и мжчно да гледамъ по работы-тѣ имъ, че сичкы-тѣ мои надежды были сладкъ сънь и сънуване“ (Изъ архивата на Н. Геровъ. Кн. II, с. 454, № 2342). Това съзнание, че трѣбва да си помогнемъ сами, отвежда Филаретова по-късно въ София. — Въ Москва Филаретовъ се запознава и съ Н. Геровъ, виденъ дея-